

- пунктом 32 резолюції 1993/7 Комісії від 23.02.1993г. // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.2. – С. 302-309.
33. Див. детальніше – Шимкевич К.О. Миротворча діяльність НАТО в Югославії в рамках політики підтримання регіональної безпеки / К. Шимкевич // Україна – НАТО: питання євроатлантичної інтеграції України. Матеріали інформаційно-просвітницького семінару 30 жовтня 2008 р. "Роль суспільства у здійсненні політики євроатлантичної інтеграції України". – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – С. 31-32.
 34. Доклад Генерального секретаря, представляемый во исполнении резолюции 1019 (1995) Совету Безопасности, о нарушении международного гуманитарного права в районах Сребреницы, Жепы, Баня-Луки Сански-Моста (27 ноября 1995 года) // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. – С. 199-212.
 35. Резолюция 780 (1992) от 6 октября 1992 года // Режим доступа: <http://www.un.org/russian/documen/scresol/res1992/res780.htm>. – Назва з екрана.
 36. Доклад Генерального секретаря о Нью-Йоркском раунде мирных переговоров по Боснии и Герцеговине 3-8 февраля 1993 года (8 февраля) // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. – С. 145-149.
 37. Letter dated 9 February 1993 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council. – S/25274. – 2 р.

Шимкевич К. А. Координирующая роль ООН в урегулировании кризисной ситуации в бывшей Югославии (первая половина 1990-х гг.)

Статья посвящена исследованию одной из сторон работы ООН в урегулировании "балканского кризиса" в первой половине 1990-х гг. Основной акцент сделан на раскрытие особенностей деятельности ООН как координирующего центра в объединении усилий международных организаций в преодолении кризисной ситуации в бывшей югославской федерации.

Ключевые слова: бывшая Югославия, массовые нарушения, Силы ООН по охране, "безопасные районы" ООН.

Shimkevich K. O. The coordinating role of the United Nations in the settlement of the crisis situation in the former Yugoslavia (first half of the 1990s)

Article is devoted the one of United Nations aspects of activity in the settlement of the "Balkan crisis" in the first half of the 1990s. The main accent made on disclosing features of the United Nations as coordinating centre in association of efforts of international organizations in overcoming the crisis situation in the former Yugoslavian federation.

Key words: former Yugoslavia, mass infringements, Forces of the United Nations on protection, "safe zones" the United Nations.

УДК 94:341.76“1995”

В. В. Забара

**ПЕРЕДУМОВИ ДЕЙТОНСЬКИХ МИРНИХ ПЕРЕГОВОРІВ
(ЛИПЕНЬ-ЖОВТЕНЬ 1995 Р.)**

Стаття присвячена виявленню головних передумов початку мирних переговорів між делегаціями республіки Боснії і Герцеговини, Республіки Хорватії і Союзної Республіки Югославія на військово-повітряній базі ВПС США Райт-Петерсон в м. Дейтон, штат Огайо. У статті розглянуто зміни у воєнно-політичній ситуації в регіоні Західних Балкан у липні-жовтні 1995 року.

Ключові слова: Дейтонська мирна угода, зона безпеки, миротворчі сили, Республіка Сербська, Боснійська Країна, Федерація Боснії і Герцеговини, «UNPROFOR», військово-повітряні сили, Союзна Республіка Югославія.

Дейтонські мирні угоди стали важливою подією в історії Західних Балкан. Саме ці мирні угоди, реалізовані на практиці, припинили криваву громадянську війну в Боснії і Герцеговині. Вони завершили болісний розпад Югославської федерації і встановили нову систему міждержавних відносин між трьома республіками колишньої Югославії: Хорватією, Сербією та Боснією і Герцеговиною. Кілька років численні іноземні посередники та міжнародні організації не могли змусити ворогуючі сторони почати мирні переговори. На четвертий рік війни переговорний процес нарешті почався та увінчався успіхом, коли завдяки енергійному зовнішньому втручанням докорінним чином була змінена воєнно-політична ситуація в регіоні.

Проблема переговорного процесу на військово-повітряній базі ВПС США в м. Дейтон має певний історіографічний доробок. Серед вітчизняних фахівців проблематику етнічних конфліктів на Балканах досліджував Л. Маначинський, який є автором статей і монографій, присвячених проблемам реалізації мирних угод на території колишньої Югославії [1].

Досліджувана проблема знаходиться в центрі уваги сербських, хорватських та боснійських наукових установ. Так, важливими для розуміння цієї балканської проблеми в світлі міжнародних відносин є роботи юриста-міжнародника професора Смілі Аврамової – багаторічної радниці Слободана Мілошевича з цих питань [2]. Вагому фактологічну роль для дослідження відіграли журналістські матеріали та розслідування.

Прикладом може стати книга белградського журналіста Ліляни Булатович «Генерал Младич – військовий злочинець?» [3], базована серед іншого на текстах бесід з самим Р. Младичем.

У Росії ця проблема досліджується на державному рівні у зв'язку із зацікавленням Росії у балканському питанні. Ця проблема значною мірою досліджується Інститутом слов'янознавства РАН. Провідним фахівцем із врегулювання балканської кризи є автор фундаментальної роботи «История югославского кризиса (1990–2000)» [4] О. Гуськова.

Проблема завершення війни на Балканах розглядалася також іншими російськими істориками та науковими установами. Таким прикладом є праця, написана у співавторстві істориками Н. Васильєвою і В. Гавриловим [5]. Ця робота відрізняється зваженим підходом до визначення причин війни.

Величезний документальний масив та фактичний матеріал, накопичений військовими журналістами та письменниками-документалістами, які були безпосередніми учасниками бойових дій та ходу переговорів. Прикладом таких досліджень є книга військового журналіста Є. М'яло «Россия и последние войны XX в.» [6], серія нарисів О. Іонова «Громадянська війна в Югославії 1991–1995 рр.» [7; 8], військові мемуари О. Валецького «Війна в Югославії» [9], спогади дипломата К. Нікіфорова «Між Кремлем та Республікою Сербською» [10], статті спеціального кореспондента газети «Правда» К. Ніколаєва [11].

У країнах Західної Європи Балканські події досліджуються на різних рівнях. Типовим прикладом роботи істориків Західної Європи є книга Ж. Бодсона «Новий світовий порядок та Югославія» [12].

Багатий фактичний матеріал надають численні публікації журналістів західних країн про ситуацію на Балканах у цей період, наприклад редакційна стаття у французькій газеті «Монд» [13].

Існує велика кількість спогадів та мемуарів учасників численних переговорів і міжнародних місій на території Боснії і Герцеговини, зокрема мемуари спеціального представника президента США Б. Клінтона на Балканах Річарда Холбрука, які названі ним «Дипломатичні записки» [14].

Вагомий внесок у джерельну базу дослідження мають відеоматеріали, зокрема документальний фільм «Загибель Югославії», знятий в 1996 р. британською телекомпанією BBC відразу після підписання Дейтонської мирної угоди [15]. Серед тих, хто давав інтерв'ю для цього фільму, є такі особистості, як: С. Мілошевич, Ф. Туджман, А. Ізетбегович, Х. Силайджич, Є. Ганич, М. Кучан, Б. Йович, С. Месич, І. Стамболич, С. Шувар, М. Панич, В. Шешель, Д. Бокан, Р. Караджич, М. Куканич, В. Тупурковський, У. Циммерман, лорд Каррінгтон, У. Кристофер та інші політики і військові діячі.

Попри значний доробок як вітчизняних, так і закордонних дослідників, залишається недостатньо висвітленою проблема іноземного втручання в хід війни та зміни у воєнно-політичній ситуації в регіоні Західних Балкан, які змусили сторони конфлікту значно послабити свої вимоги перед початком самих мирних переговорів м. Дейтон.

Ця стаття присвячена актуальній проблемі сучасної балканської історії, а саме передумовам початку мирних переговорів у м. Дейтон, які завершили собою тривалий та тяжкий процес пошуку шляхів припинення війни в Боснії і Герцеговині.

Автор ставить за мету:

– дослідити вплив на воєнно-політичну ситуацію в Боснії і Герцеговині захоплення сербськими військами «зон безпеки» Сребрениця і Жепа та ліквідації хорватськими військами Республіки Сербська Країна;

– визначити результати операції НАТО «Звільнена сила» на території Республіки Сербської в Боснії і Герцеговині;

– виявити значення хорватсько-мусульманського наступу в Босанській Країні;

– відстежити наслідки спільних дій НАТО та мусульmano-хорватських військ;

– вивчити дипломатичні заходи США та ворогуючих сторін для знаходження виходу з воєнно-політичної кризи навколо Боснії і Герцеговини.

До осені 1995 р. зірвалася реалізація понад п'яти мирних планів із припинення міжетнічного конфлікту на Балканах. Сторони не мали бажання йти на компроміси і тому для їх успішного початку необхідні були кілька передумов. Тому будь-які мирні переговори не могли розпочатися без важливих змін у воєнно-політичній ситуації. На Західних Балканах у липні–вересні 1995 р. сталися кілька важливих подій, які докорінним чином змінили ситуацію в регіоні.

Одними з таких подій на Західних Балканах влітку 1995 р. стали захоплення сербськими військами «зон безпеки» Сребрениця і Жепа та ліквідація хорватськими військами Республіки Сербська Країна.

У кінці 1994 року всім стало зрозуміло, що воєнне протистояння на території колишньої Югославії зайшло в глухий кут. Військово-політичне керівництво Республіки Сербської не зуміло скористатися неготовністю до війни мусульман і перемогти в 1992–1993 рр. У 1994 році перемогти сербам вже не дала присутність у Боснії і Герцеговині іноземних військ та міжнародних організацій. Це почало викликати ще більше невдоволення США, чії дипломати почали вживати терміни: необхідність «приборкання конфлікту» та «примушування до миру». Восени 1994 р. за посередництва колишнього Президента США Дж. Картера між ворогуючими сторонами в Боснії і Герцеговині (далі – БіГ) було укладено перемир'я на шість місяців [4, с. 312]. Цей час США використали для реорганізації Армії Федерації Боснії і Герцеговини (далі – ФБіГ) та її дозброєння.

Французька газета «Монд» опублікувала в той час матеріал про боснійську армію. Особливістю стало те, що відбулося військове зміцнення Федерації Боснії і Герцеговини, у той час як політично вона зазнає фіаско. Її організаційному становленню сприяли американські радники – генерали «у відставці» – Джон Мелвін в 1994 р., а в 1995 р. – Джон С'юел, які допомогли створенню об'єданого штабу армії... Мир з

хорватами дозволив постачати через Хорватію військово спорядження, повністю забезпечити армію всім необхідним [13, с.3].

У частинах та підрозділах Армії Федерації БіГ почали працювати кілька десятків американських та німецьких військових радників та інструкторів. Важкі транспортні літаки НАТО С-130 "Геркулес" доставили на аеродром у Тузлі, який контролювали мусульманські війська, кілька тисяч тонн вантажів зі зброєю із Близького Сходу. Армія Федерації Боснії і Герцеговини отримала нову форму та камуфляжні костюми з військових складів США [4, с. 314]. На початок 1995 р. в лавах армії боснійських мусульман було вже 10 тисяч найманців-моджахедів, які приїхали з Афганістану, Лівії, Алжиру, Судану, Туреччини та Ірану. Чисельність боснійських урядових військ зросла майже до 150 тис. солдат та офіцерів [5, с.373]. Ще майже 50 тис. солдат і офіцерів та 50 танків мало Хорватське віче оборони. Усі ці сили готувалися до рішучих боїв 1995 р.

На фоні воєнних приготувань мусульmano-хорватської коаліції становище Армії Республіки Сербської було катастрофічне. Піддавшись тиску міжнародних організацій Союзна Республіка Югославія з 4 серпня 1994 р. припинила надавати їй фінансову та військово-технічну допомогу. Армія РС скоротилася і нараховувала тепер ледь 75 тис. солдат та офіцерів. Посилилися незгода між членами військового та політичного керівництва Республіки Сербської з питання, як далі вести війну [4, с.315]. Скориставшись ситуацією, 22 березня 1995 р. Армія Федерації БіГ перейшла в наступ на всіх фронтах у Боснії та Герцеговині. Голова Уряду Федерації БіГ Харіс Сілайджич зробив заяву: «Тотальна війна – єдина альтернатива невдалим мирним планам» [4, с. 314].

Президент Республіки Сербської Радован Караджич написав відкритого листа Генеральному секретарю ООН, Президентам США, Франції та Російської Федерації, у якому просив припинити мусульmano-хорватський наступ на Республіку Сербську. Мусульманські та хорватські частини відкрито використовували в бойових операціях бойові вертольоти, порушуючи заборону на польоти бойової авіації над Боснією і Герцеговиною [4, с. 315]. Мусульmano-хорватські сили під Сараєво вступили в 20-кілометрову "демлітаризовану" зону навколо міста, яку охороняли миротворчі сили "UNPROFOR" з лютого 1994 р. Жодного покарання за це для них не було. Стало зрозуміло, що миротворці відкрито сприяють мусульmano-хорватському наступу. Проте навесні, ціною великого напруження сил, сербській армії вдалося стримати мусульmano-хорватський наступ. У цій ситуації Радислав Младич прийняв рішення помститися мусульманам і завдати ударів по їх найбільш слабким місцях, по мусульманських анклавів у Східній Боснії – Сребрениці та Жепі, хоча треба було б наступати на більш важливу в стратегічному плані зону Горажде. 6 червня 1995 р. він почав свій останній наступ силами Сараєвського корпусу в Східній Боснії. Масованому удару сербських механізованих бригад піддалися "зони безпеки" в Сребрениці та Жепі. Командування "UNPROFOR" намагалось викликати авіацію НАТО для ударів по сербських силах. Проте відбулося лише одне бомбардування двома літаками. Не звертаючи уваги на погрози, сербські танки увійшли 21 липня 1995 р. в Сребреницю, а 25 липня капітулювали мусульманські війська в Жепі. Голландські миротворці були фактично роззброєні в Сребрениці, а українські – в Жепі [7]. Розлючені жорстокістю супротивника, сербські військові розстріляли біля 3 тис. мусульманських солдат та просто чоловіків, які були здатні носити зброю, а мусульманське населення вигнано на територію, зайняту мусульманськими військами.

Тим часом, поки головні сербські сили знаходилися в Східній Боснії, жорстокі бої йшли в Західній Боснії, де хорватська регулярна армія атакувала та захопила сербські міста Гламоч та Грахово в Босанській Країні. Це створило загрозу оточення столиці Республіки Сербська Країна – місту Кнін. Сил та резервів стримати цю хорватську атаку Армія Республіки Сербської вже не мала [9]. Президент Р. Караджич 2 серпня 1995 р. своїм указом реорганізував Головний штаб Армії Республіки Сербської в Генеральний штаб та підпорядкував його собі, як головнокомандуючому. Генерал Р. Младич був юридично відсторонений від командування армією. Проте військові продовжували виконувати накази генерал-полковника Р. Младича і не визнавати рішення Р. Караджича [4, с. 318].

У цих умовах 4–12 серпня 1995 р. хорватські збройні сили раптово, без оголошення війни, атакували Республіку Сербську Країну і за 8 днів взяли під контроль її територію. Хорватські війська змушували сербське цивільне населення залишати рідні місця. У Республіку Сербську ринув потік біженців, який становив не менш як 200 тис. осіб. [9]. Падіння Сербської Країни поставило сербів Боснії і Герцеговини в дуже загрозливе становище. Їх територія тепер з трьох боків була оточена хорватськими та мусульманськими військами.

Ключовий вплив на хід війни також справила операція НАТО «Звільнена сила». Паралельно з діями армії Хорватії командування НАТО вживало свої заходи з підготовки втручання у збройний конфлікт. Законну підставу для початку повітряної операції НАТО проти Республіки Сербської дало захоплення сербськими військами двох «зон безпеки» Сребрениці та Жепи в липні 1995 р., що дійсно стало для сербів "пірровою перемогою". Президент США Білл Клінтон відкрито демонстрував роздратування "нахабством сербів", які посміли захопити "зони безпеки". Вже 21 липня 1995 р. в Лондоні на засіданні Контактної групи з колишньої Югославії було прийнято рішення передати повноваження по праву завдання повітряних ударів у Боснії і Герцеговині від командування "UNPROFOR" силам НАТО.

10 серпня 1995 р. в аеропорту Загреб командувач силами НАТО в Південній Європі адмірал Л. Сміт та командувач силами "UNPROFOR" на Балканах генерал Б. Жанв'є уклали офіційну угоду про передачу повноважень стосовно прийняття рішення про завдання повітряних ударів від Генерального секретаря ООН до Командуючого військами НАТО в Південній Європі [4, с. 277]. Лише один невеликий інцидент міг спровокувати вибух ситуації. І звичайно, як завжди буває в війнах, такий інцидент стався.

Спеціальні підрозділи Уряду ФБіГ влаштували 27 серпня 1995 р. вибух 120-міліметрового мінометного снаряду в черзі за хлібом на ринку Маркала, в Сараєво. Комісія, що складалася з представників місії "UNPROFOR", без будь-якого розслідування звинуватила Армію Республіки Сербської в умисному обстрілі мусульманського ринку в центрі міста. Однак це було не можливо, бо сербські війська ще з лютого 1994 р. не мали важкого озброєння та артилерії в 20 км навколо Сараєва [6, с. 258].

Цей кривавий інцидент поклав початок жорстоким бомбардуванням авіацією НАТО сербських позицій. У ніч з 29 на 30 серпня 1995 р., о 2-й годині, військові літаки країн НАТО почали бомбардування сербських позицій. Сили швидкого реагування Франції та Італії, розташовані в районі Сараєво, почали артилерійський обстріл позицій сербської армії. У перших повітряних ударах взяло участь 60 бойових літаків ВПС країн НАТО. Упродовж доби 30 серпня 1995 р. вони здійснили по 6 бойових вилітів. Бомбардуванням були піддані цілі навколо Сараєва, Пале, Озрену, Маєвиці, Чайчине, Фочі та Тузли" [4, с.458]. Сербське командування було неготове відбити напад авіації країн НАТО. Радарний комплекс на горі Яхорина, під Сараєво, який контролював повітряний простір над всією колишньою Югославією, був зруйнований бомбами НАТО.

Російський журналіст К. Нікіфоров пише, що під час бомбардувань діяв прямий оперативний зв'язок між командуючим мусульманськими військами Расімом Делічем та натовськими військовими. Саме Р. Деліч часто визначав сербські цілі, які заважали мусульманам, по яких потім завдавали ракетно-бомбовий удар [10, с.168]. Вже 4 вересня Президент Республіки Сербської Р. Караджич та Р. Младич прибули в Белград, щоб надати право С. Мілошевичу виступати від імені Сербської Республіки в Боснії і Герцеговині. Уряд Югославії зробив відкриту заяву про те, що погоджується на переговори про припинення вогню в Боснії і Герцеговині на американських умовах.

Незважаючи на це, вже з 5 вересня 1995 г. була розпочата друга хвиля повітряних ударів ВПС НАТО з ще більшим розмахом. За добу робилося по 220 бойових вильотів. В авіаційних ударах брали участь 320 бойових літаків ВПС США, Італії, Франції та Великобританії. Цього разу бомбардуванню піддавались стратегічні мости, командні пункти сухопутних сил та сил протиповітряної оборони, вузли зв'язку, склади зі зброєю та спорядженням [4, с. 461].

Протест проти бомбових ударів авіації НАТО по Республіці Сербській, які фактично відкрили шлях новому мусульмано-хорватському наступу, заявили тільки Російська Федерація та Союзна Республіка Югославія.

В американській дипломатичній місії в Женеві 8 вересня 1995 р. відбулася зустріч делегацій Федерації БіГ, СРЮ, Республіки Сербської та Хорватії, а також Міністрів закордонних справ Великобританії, Німеччини, Франції та Російської Федерації, співголів Міжнародної конференції по колишній Югославії та Контактної групи по колишній Югославії. Вів цю зустріч Спеціальний представник Президента США Р. Холбрук [4, с.463]. На цій зустрічі делегації Федерації БіГ, Хорватії та Югославії усно домовились про "Основні положення конституційного устрою Боснії і Герцеговини". За ними Боснія і Герцеговина залишається суб'єктом міжнародного права; її територія поділяється на два політичних утворення: Федерацію БіГ та Республіку Сербську; кожне з "утворень" існує за власною конституцією, має власні органи влади та має право на "особливі взаємини" з сусідніми державами; до компетенції центральної влади належать зовнішня політика та "координація спільних питань".

Повітряною операцією НАТО скористалися хорватські та мусульманські війська, які розпочали наступ у Босанській Крайні (Західній Боснії).

На території Західної Боснії зі сторони хорватів та мусульман діяли такі військові формування: мусульманське Військо Республіки Боснія і Герцеговина та сили Хорватського Віча Оборони, які були об'єднані в збройні сили Федерації БіГ, та Армія Республіки Хорватія, яка діяла на території Федерації БіГ на підставі угоди між президентами Хорватії Франьо Туджманом та Боснії і Герцеговини Алією Ізетбеговичем. Одночасно з операцією «Звільнена сила» хорвати та мусульмани, скориставшись результатами натівських бомбардувань, почали 10 вересня 1995 р. спільний наступ у Західній Боснії. Ці події докладно описані в книзі російського журналіста О. М'яло. 11 вересня 1995р. західно-боснійське місто Баня-Лука була піддана масованому обстрілу крилатими ракетами "Томагавк" морського базування з ракетного крейсера ВМС США "Нормандія". Були розбиті командні пункти протиповітряної оборони, резервуари з питною водою, зруйнований республіканський телецентр та радіоретранслятор [6, с. 279]. Були пошкоджені лінії електропередачі та силові підстанції. Сам американський дипломат Р. Холбрук згадував пізніше: «До середини вересня всі намічені НАТО цілі були обстріляні. 13 вересня відбулася зустріч С. Мілошевича з представниками США та НАТО, під час якої стало очевидним, що серби бажають за будь-яку ціну припинити бомбардування. Проте Холбрук вважав, що треба продовжити бомбардування навіть по другому колу та старих цілях, якщо вони бажають більших поступок від Белграду» [14, с.5].

Військові літаки країн НАТО допомагали з повітря просуванню мусульмано-хорватських військ. Хорватська армія, як союзник Федерації БіГ, задіяла в Західній Боснії, Східній Герцеговині та Посавині не менш як 70 тис. солдат та офіцерів, 160 танків, 100 БТРів, 250 гармат та 30 бойових літаків. Під час наступу антисербська коаліція захопила понад 8000 кв. км. з містами Яйце, Ключ, Дрвар, Мркониц Град, Шипово та стратегічно важливі висоти в гірському масиві Озрен. Сербська армія відступала, кидаючи важке озброєння. Західну Боснію покинуло 50 тис. сербських родин [6, с. 279].

Мусульмано-хорватський масований наступ продовжувався і тривав цілих 32 доби. Таким чином США давали можливість військам Федерації БіГ захопити більше сербської території, щоб зробити сербів на переговорах поступливішими.

Наслідки спільних дій НАТО та мусульмано-хорватських військ на території Боснії і Герцеговини стали катастрофічними для Республіки Сербської.

За 15 діб повітряних ударів ВПС НАТО здійснили 3600 повітряних атак. В операції “Звільнена сила” взяло участь 320 літаків з військових баз в Італії, а також кілька десятків літаків з американських авіаносців, які курсували в Адріатичному морі [4, с.462]. Від бомбових ударів загинуло 400 сербів, серед яких 60 % були цивільними особами. Було здійснено 750 повітряних атак по 56 тотальних та 359 малих цілях. Російська газета «Правда» наводить інформацію, що було знищено 100 військових та цивільних об'єктів. Протиповітряна оборона Республіки Сербської вразила 2 безпілотних літака-робота “Predator” (Хижак) та два винищувача-бомбардувальника НАТО – французький “Міраж-2000” та американський F-16 [11, с.3].

У Белграді 14 вересня 1995 р. відбулася зустріч Помічника Державного секретаря США Р. Холбрука з Президентом СРЮ С. Мілошевичем та Президентом Чорногорії Моймиром Булатовичем. Її ініціювало керівництво СРЮ з метою припинити повітряні удари військової авіації країн НАТО по позиціях боснійських сербів. Уперше американські представники погодилися, щоб на цій зустрічі були присутні президент невизнаної Республіки Сербської Р. Караджич та сербський генерал-полковник Р. Младич. Младич, як і завжди робив до цього, почав говорити про історичні права сербського народу. Тоді Холбрук сказав історичну фразу, звернувшись до Мілошевича: “Пане президенте, я приїхав сюди вирішувати важливі питання, а не слухати лекції на історичні теми. Жодних історичних промов, або я їду звідси”. Мілошевич тоді змушений був перервати Младича. Він та Булатович тоді сказали: “Югославія наповнюється біженцями через наступ хорватів та мусульман. Ми змушені будемо втрутитися, щоб захистити сербське цивільне населення”. Після кількох годин переговорів Холбрук погодився на припинення вогню, проте вів переговори дуже повільно, затягуючи час [15].

14 вересня 1995 р. адмірал Л. Сміт “призупинив” повітряні удари по території Республіки Сербської на 12 годин для зустрічі Р. Холбрука та Р. Караджича. З 15 вересня удари призупинили ще на 3 доби [4, с. 464]. Надалі повітряні удари авіації НАТО були зупинені на невизначений час.

Проте останні воєнні події кардинально змінили хід війни. Стратегічна ініціатива в війні остаточно перейшла на бік мусульмано-хорватської коаліції. Проте командування Республіки Сербської, відчуваючи, що настав останній бій, відчайдушно контратакувало. Російський військовий історик А. Іонов так описує ці події. У ніч з 23 на 24 вересня підрозділи Сербської Добровольчої Гвардії «Тигри» під командуванням Желько Рожнятовича “Аркана”, а також найбільш боєздатні частини Армії Республіки Сербської – 65-й Охоронний полк, 16-та Країнська моторизована та 43-та моторизована бригади – атакували Оперативну групу «Північ» мусульманської армії, яка просувалася на Любію та Прієдор. Операцією особисто керував генерал-полковник Ратко Младич. За шість днів важких боїв чотири бригади армії БіГ, які входили в оперативну групу «Північ», були відкинуті на 15 кілометрів і змушені перейти до оборони [8]. Бої почали набувати затяжного характеру, що не входило в плани Сполучених Штатів, які намагалися повністю взяти на себе дипломатичне врегулювання Боснійського конфлікту. Югославія погрожувала втрутитися у воєнний конфлікт, якщо Хорватія не зупинить наступ своєї регулярної армії в Босанській Країні (Західна Боснія). У цих складних умовах почалася нова дипломатична зустріч делегацій зацікавлених країн.

Васильєва та Гаврилов повідомляють, що 26 вересня 1995 р. в Нью-Йорку відбулася п'ятигодинна зустріч Міністрів закордонних справ Хорватії Мате Граніча, СРЮ – Мілана Мілутиновича, Боснії і Герцеговини – Мухаммеда Шачірбеговича. Вони підписали угоду про “Основні конституційні принципи устрою Боснії і Герцеговини” [5, с. 210].

Тепер настав момент, коли вже адміністрація Клінтона почала енергійно намагатися зупинити війну. Якщо до цього США сприяли розпалюванню конфлікту, намагаючись надати можливість хорватам та мусульманам захопити більше територій, то тепер, коли сторони знаходилися майже на тих позиціях, які повинні були отримати за попередніми американськими планами, американські дипломати починають тиснути на уряд Боснії і Герцеговини з вимогою зупинити воєнні дії.

Домовленість про припинення вогню по всій території Боснії та Герцеговини вступила в силу з 12 жовтня 1995 р. [1, с. 234]. На цей час хорватсько-мусульманські війська контролювали вже 56 % території Боснії і Герцеговини.

З 10 вересня по 12 жовтня 1995 р. вони захопили майже ¼ частину республіки, розгромивши сербські війська в Босанській Країні. Проте всі сторони конфлікту були вкрай стомлені і вже більше не мали можливості вести бойові дії. Очолили переговорний процес США, які тепер повністю контролювали воєнно-політичну ситуацію в регіоні і могли фактично диктувати свої умови сторонам конфлікту. Командуючий сербською армією Младич так оцінив результати бойових дій: «Ми дійсно пережили багато страждань у цій війні. Ми не програли, але і не перемогли, і в цьому можливо наша трагедія. Західні країни на чолі з Америкою в критичні моменти для мусульман і хорватів завжди починали військове втручання в хід бойових дій на їх боці, рятуючи їх від неминучої поразки. Тому і ми були не здатні, зважаючи на те, що знаходилися майже в повній блокаді, зробити більше, ніж ми зробили» [3, с. 295]

Отже, бойові дії на території Боснії і Герцеговини припинилися. Делегації Боснії і Герцеговини, Республіки Хорватія, Союзної Республіки Югославії, у складі якої була делегація боснійських сербів, а також делегація США почали готуватися до мирних переговорів на військово-повітряній базі Райт-Петерсон в м. Дейтон, штат Огайо.

Таким чином, головною передумовою початку мирних переговорів в Дейтоні стала докорінна зміна воєнно-політичної ситуації на Балканах в 1995 р., яка мала такі етапи.

По-перше, захоплення сербськими військами «зон безпеки» Сребрениця і Жепа, з одного боку, тактично закріпило становище сербських сил на Сході Боснії. Проте, з іншого боку, стратегічно це була велика помилка, що дала привід НАТО розпочати воєнну повітряну операцію проти збройних сил Республіки Сербської.

По-друге, війська Хорватії швидко знищили Республіку Сербську Країну в Хорватії, чим значно послабили становище Республіки Сербської в Боснії і Герцеговині, зробивши її територію дуже вразливою перед загрозою спільного наступу хорватських та мусульманських військ з будь-якого напрямку.

Бомбардування натовської авіації значно послабило позиції армії боснійських сербів, що остаточно змінило воєнно-політичну ситуацію в Боснії і Герцеговині. Спільний наступ хорватських та мусульманських військ проводився фактично під час цих бомбових ударів. Це перетворило повітряні сили НАТО в авіацію сил мусульmano-хорватської коаліції.

По-третє, масований спільний наступ змусив уряд Республіки Сербської, який займав дуже жорстку позицію на переговорах, значно пом'якшити свої вимоги. Керівництво Республіки Сербської, відчуваючи назріваючу воєнно-політичну катастрофу в разі продовження опору, звернутися до С. Мілошевича та СРЮ з проханям представляти на переговорах інтереси не тільки СРЮ, а і Республіки Сербської в БіГ.

Спільна сербська делегація погодилася на розподіл території Боснії і Герцеговини між сербським та мусульmano-хорватським населенням у пропорції 49/51, хоча вони раніше не погоджувалися на це, вимагаючи більших територій.

Наступним етапом стала домовленість про основні засади конституційного устрою Боснії і Герцеговини як двоєдиного державного утворення. Було домовлено, що всі основні питання будуть вирішені під час мирних переговорів на території США в м. Дейтон, штат Огайо.

Таким чином автор вважає, що дійсною причиною початку дейтонського мирного процесу стало втручання НАТО в події на Балканах, яке було здійснено з метою реалізації американських планів розподілення територій колишньої Югославії, зокрема Боснії і Герцеговини. Інші зацікавлені великі держави на той момент не змогли вплинути на ці події, що є темою окремого дослідження.

Джерела та література

1. Маначинський О. Югославія: вирок винесено / Олександр Маначинський. – К.: Румб, 2007. – 288 с.
2. Avramova S. Postherojski rat Zapada protiv Jugoslavije. – Veternik : LDI, 1997. – 460 s.
3. Булатович Л. Генерал Р. Младич – воєнний преступник? / Лиляна Булатович. – М. : Славянская летопись, 1998. – 340 с.
4. Гуськова О.Ю. История югославского кризиса (1990-2000) / Олена Гуськова. – М. : Русское право / Русский национальный фонд, 2001. – 720 с.
5. Васильева Н., Гаврилов В. Балканский тупик? (Историческая судьба Югославии в XX в.) / Нина Васильева, Владимир Гаврилов. – М. : Гея Итерум, 2000. – 480 с.
6. Мяло Е.Г. Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы / Евгения Мяло. – М. : Вече, 2002. – 480 с.
7. Ионов А.А. Очерки «Гражданская война в Югославии 1991-1995 гг.: Хорватское наступление в Босанской Краине 1995 г. – Електронні дані. – Режим доступу до видання: http://artofwar.ru/i/ionow_a_a/text_0010.shtml (17.02.2009). – Назва з екрану.
8. Ионов А.А. Операции "Кривая-95" и "Ступчаница-95": освобождение Сребреницы и Жепы. – Електронні дані. – Режим доступу до видання: http://artofwar.ru/i/ionow_a_a/text_0010.shtml (17.02.2009). – Назва з екрану.
9. Валецкий О. Югославия в войне. – Електронні дані. – Режим доступу до видання: <http://lib.ru/MEMUARY/JUGOSLAVIA/waleckij.txt> (23.03.2004). – Назва з екрану.
10. Никифоров К. Между Кремлем и Республикой Сербской (Боснийский кризис: Завершающий этап) / Константин Никифоров. – М. : ИС РАН, 1999. – 262 с.
11. Николаев Д. Что натворила освобожденная сила? // Правда. – М., 1995. – 23 сентября.
12. Бодсон Ж. Нови светски порядок и Југославија / Жерар Бодсон. – Београд, 1996. – 242 с.
13. «Монд» о «боснийской» армии // ИТАР-ТАСС: Вести Европы. – М., 1994. – 29 июня. – С. 3–5.
14. Holbruk R. Diplomatski zapisi // Nasa borba. – Beograd, 1996. – 26/27 okt.
15. Відеофільм “Загибель Югославії” частина №3 “Мир по-американськи”. Переклад українською. – ВВС, 1996. – 45 хв.

Забара В. В. Предпосылки Дейтонских мирных переговоров (июль–октябрь 1995 г.)

Статья посвящена определению главных предпосылок начала мирных переговоров между делегациями Республики Босния и Герцеговина, Республики Хорватии и Союзной Республики Югославия в г. Дейтон, штат Огайо. В статье рассмотрено изменение военно-политической ситуации в регионе Западных Балкан в июле-октябре 1995 года.

Ключевые слова: Дейтонское мирное соглашение, зона безопасности, миротворческие силы, Республика Сербская, Боснийская Краина, Федерация Боснии и Герцеговины, «UNPROFOR», воєнно-воздушные силы, Союзная Республика Югославия.

Zabara V. V. Reasons of Deyton peaceful negotiations, July-October 1995

The article devoted to exposure of main pre-conditions of the beginning of the peaceful negotiations between delegations of Republic of Bosnia and Herzegovina, Republic of Croatia and Allied Republic Yugoslavia in Deyton, Ohio. In the article changes are considered in the military-political situation in the region of Western Balkan in July–October 1995.

Key words: Deytonska peaceful agreement, area of safety, peacemaking forces, Republic of Serbian, Muslims-Croatian Federation, «UNPROFOR», air arms, Allied Republic Yugoslavia.